МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное образовательное учреждение
высшего образования
"Казанский (Приволжский) федеральный университет"
Высшая школа национальной культуры и образования им. Габдуллы Тукая

УТВЕРЖДАЮ
Проректор
по образовательной деятельности КФУ
Проф. Таюрский Д.А.
____
"___"_______________20___ г.

Программа дисциплины

Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия Б1.В.ОД.10.3

Направление подготовки: 44.03.01 - Педагогическое образование
Профиль подготовки: Родной (татарский) язык и литература
Квалификация выпускника: бакалавр
Форма обучения: заочное
Язык обучения: русский
Автор(ы):
Хадиева Г.К.
Рецензент(ы):
Галиуллина Г.Р.

СОГЛАСОВАНО:
Заведующий(ая) кафедрой: Галиуллина Г. Р.
Протокол заседания кафедры No ___ от "____" ___________ 201__г
Учебно-методическая комиссия Института филологии и межкультурной коммуникации (Высшая школа национальной культуры и образования им. Габдуллы Тукая):
Протокол заседания УМК No _____ от "____" ___________ 201__г

Регистрационный No

Казань
2019

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Содержание

1. Цели освоения дисциплины
2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы
3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля
4. Структура и содержание дисциплины/ модуля
5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения
6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов
7. Литература
8. Интернет-ресурсы
9. Материально-техническое обеспечение дисциплины/модуля согласно утвержденному учебному плану

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Программу дисциплины разработал(а)(и) доцент, к.н. (доцент) Хадиева Г.К. кафедра татарского языкознания Высшая школа национальной культуры и образования им. Габдуллы Тукая , Gulfiya.Khadieva@kpfu.ru

1. Цели освоения дисциплины

Целями освоения дисциплины (модуля) 'Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия' являются 1) формировать общих представлений о звуковой стороне родного языка, последовательное и всестороннее изучение особенностей татарского произношения в его коммуникативных и территориальных разновидностях; 2) рассмотреть фонетического строя современного татарского языка как системы разно уровневых функциональных единиц, которые используется в различных коммуникативных целях.

2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы высшего профессионального образования

Данная учебная дисциплина включена в раздел "Б1.В.ОД.10 Дисциплины (модули)" основной образовательной программы 44.03.01 Педагогическое образование и относится к обязательным дисциплинам. Осваивается на 1 курсе, 1 семестр.

Федеральный государственный образовательный стандарт по направлению подготовки 44.03.01 - 'Педагогическое образование' (заочное бакалавр) предусматривает изучение дисциплины 'Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия' в составе профессионального цикла, его базовой части, профиль: Профиль: Педагогическое образование: образование в области родного (татарского) языка и литературы)

Дисциплина занимает важное место в системе курсов, ориентированных на изучение основного языка.

Для освоения данной дисциплины необходимы знания, полученные обучающимися в средней общеобразовательной школе, в частности, они должны иметь общее представление о языке, о звуках, звуковых изменениях, алфавите. Большое значение приобретают и знания, полученные в процессе одновременного с изучением данной дисциплины курса введения в языкознания.

Курс 'Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия' является основой для курсов морфологии, лексикологии, синтаксиса современного татарского языка, татарской диалектологии и др.

Форма отчётности - зачет в 1 семестре.

3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля

В результате освоения дисциплины формируются следующие компетенции:

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-1 (общекультурные компетенции)	владение культурой мышления; способность к восприятию, анализу, обобщению информации, постановке цели и выбору путей ее достижения.
ОК-3 (общекультурные компетенции)	способностью понимать значение культуры как формы человеческого существования и руководствоваться в своей деятельности базовыми культурными ценностями, современными принципами толерантности, диалога и сотрудничества.
ОК-6 (общекультурные компетенции)	способностью логически верно выстраивать устную и письменную речь.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОПК-3 (профессиональные компетенции)	владением основами речевой профессиональной культуры
ОПК-6 (профессиональные компетенции)	готовностью к взаимодействию с учениками, родителями, коллегами, социальными партнерами.

В результате освоения дисциплины студент:

1. должен знать:

- определение и описание предмета фонетики, ее связь с другими науками;
- методы исследования, применяемые в фонетике;
- понятие литературного произношения и орфографической нормы;
- классификацию гласных звуков в татарском языке;
- классификацию согласных звуков в татарском языке;
- чередование звуков, проблема нейтрализации фонем;
- модификации фонем в потоке речи: ассимиляцию, аккомодацию, элизию;

функции слога в речи;
- составные части слога, типы слогов, структура слога, теории слога в применении к татарскому языку;
- понятие ударения: словесное, тактовое, фразовое;
- виды и степени словесного ударения в татарском языке, факторы, определяющие место ударения;
- определение интонации, ее аспектов и функций;
- логическое ударение;
- основные принципы орфографии.

2. должен уметь:

- записывать слова татарского языка в фонематической и фонетической транскрипции, указывая с помощью диакритических значков основные позиционные и комбинаторные аллофоны;
- определить интегральные и дифференциальные признаки фонем;
- провести сопоставительный анализ систем вокализма и консонантизма в татарском языке;
- привести примеры исторических чередований в татарском языке;
- разделить слово на слоги, дать анализ возможных сочетаний гласных и согласных в начале и конце слога;
- определить место ударения в многосложном слове, объяснить правило;
- проанализировать предложение: разбить его на синтагмы, найти акцентное ядро и другие структурные компоненты каждой синтагмы, определить тип тона в каждой синтагме, нарисовать интонограмму.

3. должен владеть:

- артикуляции татарских фонем;
- работы с новейшими методами исследования фонетических явлений.

4. должен демонстрировать способность и готовность:

В результате освоения дисциплины студент должен:

Знать:
- определение и описание предмета фонетики, ее связь с другими науками;
- методы исследования, применяемые в фонетике;
- понятие литературного произношения и орфографической нормы;
- классификацию гласных звуков в татарском языке;
- классификацию согласных звуков в татарском языке;
- чередование звуков, проблема нейтрализации фонем;
- модификации фонем в потоке речи: ассимиляцию, аккомодацию, элизию;

функции слога в речи;
- составные части слога, типы слогов, структура слога, теории слога в применении к татарскому языку;
- понятие ударения: словесное, тактовое, фразовое;
- виды и степени словесного ударения в татарском языке, факторы, определяющие место ударения;
- определение интонации, ее аспектов и функций;
- логическое ударение.

4. Структура и содержание дисциплины/ модуля

Общая трудоемкость дисциплины составляет зачетных(ые) единиц(ы) 72 часа(ов).

Форма промежуточного контроля дисциплины: зачет в 1 семестре.

Суммарно по дисциплине можно получить 100 баллов, из них текущая работа оценивается в 50 баллов, итоговая форма контроля - в 50 баллов. Минимальное количество для допуска к зачету 28 баллов.

86 баллов и более - "отлично" (отл.);

71-85 баллов - "хорошо" (хор.);

55-70 баллов - "удовлетворительно" (удов.);

54 балла и менее - "неудовлетворительно" (неуд.).

4.1 Структура и содержание аудиторной работы по дисциплине/ модулю

Тематический план дисциплины/модуля

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
1.	Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар. Тартык авазлар. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Авазларның позицион үзгәрешләре.	1	1	2	4	0	Письменное домашнее задание
2.	Тема 2. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация.	1	2	0	2	0	Письменное домашнее задание
3.	Тема 3. Графика һәм орфография. Орфоэпия	1	3	0	4	0	Тестирование
.	Тема . Итоговая форма контроля	1		0	0	0	Зачет
	Итого			2	10	0	

4.2 Содержание дисциплины

Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар. Тартык авазлар. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Авазларның позицион үзгәрешләре.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Фонетиканың өйрәнү объекты, бурычлары. Татар фонетикасын өйрәнү тарихы. Фонетиканы өйрәнүнең әһәмияте. Сөйләм авазларын өч аспектта өйрәнү. Фонема турында төшенчә. Аваз һәм фонема. Фонетика фәненең тикшеренү ысуллары. Татар теленең авазлар системасы. Сузык фонемаларның саны һәм составы. Сузыкларны төркемләү. Сузыкларны характерлау. Дифтонглар. Күтәрелмә һәм төшерелмә дифтонглар. Татар телендә тартык авазларның саны һәм составы, галимнәрнең карашлары. Тартык авазларны төркемләү һәм характерлау. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Аккомадация күренеше. Ассимиляция күренеше. Сузыклар ассимиляциясе, тартыклар ассимиляциясе. Сингармонизм. Рәт гармониясе. Иренләшү гармониясе. Сингармоник парлар. Тартыклар ассимиляциясе. Диссимиляция. Позицион закончалыклар. Редукция күренеше. Сузыкларның сыйфат редукциясе. Микъдари редукция. Сүз башы һәм сүз ахыры закончалыгы. Протеза, эпентеза һәм эпитеза күренеше.

практическое занятие (4 часа(ов)):

Фонетиканың өйрәнү объекты, бурычларын билгеләү. Татар фонетикасын өйрәнү тарихын этаплап сөйләү. Сөйләм авазларын өч аспектта өйрәнү. Фонема нәрсә ул?. Аваз һәм фонема, аерымлыклар. Фонетика фәненең тикшеренү ысуллары әйтү. Л.В. Щерба билгеләмәсе. Сузык һәм тартык фонемаларның саны турында төрле карашлар булуы. [ый] авазының фонемалык табигате турында бәхәсләр. Хәлил Сәлимовның ый га карата фикере. Сузыкларны әйтелеш һәм акустик яктан төркемләү. Татар телендә ялган ифтонглар. Күтәрелмә һәм төшерелмә дифтонгларга карата күнегүләр. Татар телендәге тартык авазлар һәм аларның язуда бирелеше. Кайбер тартык авазларга алфавитта хәреф булмау. Язуда һәм әйтелештә кыенлыклар килеп чыгу. Тартыкларның ясалыш ысулы, ясалыш урыны. Сонор һәм шаулы тартыклар. Яңгырау һәм саңгырау тартыклар. Борын һәм авыз авазлары. Татар телендә аваз үзгәрешләре. Авазларның әйтелешендәге өч моментны билгеләү. Бирелгән өзекләрдән рәт һәм ирен гармониясе буйсынган сүзләр, тартыклар һәм сузыклар ассимиляциясе, аккомадация, диссимиляция нәтиҗәсендә барлыкка килә торган аваз үзгәрешләренә күнегүләр эшләү. Сингармоник парларга мисаллар туплау. Сандхи очрагында сузыклар үзгәреше. Позицион закончалыкларның төрләренә күнегүләр эшләү. Редукция күренеше мисаллар китерү. Сузыкларның сыйфат редукциясе. Микъдари редукция. Сүз башы һәм сүз ахыры закончалыгы. Тексттан протеза, эпентеза һәм эпитеза күренешенә мисаллар табу .

Тема 2. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Басымның төрләрен билгеләү, күнегүләр эшләү. Суперсегмент элементлар. Татар телендә сүз басымының урынына карата күнегүләр. Проклиза һәм энклиза күренешенә күнегүләр. Синтагма басымы, логик басым мисаллар белән аңлату, күнекмәләр булдыру.

Тема 3. Графика һәм орфография. Орфоэпия

практическое занятие (4 часа(ов)):

Графика. Алфавитны әйтү. Авазны белдерми торган һәм ике аваз билгесе булып йөри торган хәрефләр. Татарларда язу тарихын сөйләү. Орфография төзүдә фонетик, морфологик, тарихи-традицион, график принципларга карата күнегүләр. Сүзләрне кушып язу. Сүзләрне сызыкча аша язу. Баш хәрефләрнең язылышы, кулланышы. Татар телендә дөрес әйтелеш кагыйдәләренә күнегүләр эшләү.Әдәби әйтелешнең ике төре: тулы стиль һәм сөйләмә стиль. Татар телендә һәмзә авазының орфоэпиясе һәм орфографиясе. Сузыкларны һәм тартыкларны әйткәндә үзенчәлекләргә карата күнегүләр эшләү. сузыклар орфоэпиясендә аеруча игътибар ителергә тиешле күренешләр.

4.3 Структура и содержание самостоятельной работы дисциплины (модуля)

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
1.	Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар. Тартык авазлар. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Авазларның позицион үзгәрешләре.	1	1	подготовка домашнего задания	25	письменное домашнее задание
2.	Тема 2. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация.	1	2	подготовка домашнего задания	11	письменное домашнее задание
3.	Тема 3. Графика һәм орфография. Орфоэпия	1	3	подготовка к тестированию	20	тестирование
	Итого				56	

5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения

Вузовское освоение курса 'Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия' предлагает использование как традиционных, так и инновационных образовательных технологий и требует рационального их сочетания.

Традиционные образовательные технологии подразумевают использование в учебном процессе таких методов работ, как лекция, практическое занятие, семинар и др.

Во время занятий могут быть использованы и современные информационные технологии, в частности, мультимедийные программы, интернет, фото-, аудио- и видео материалы.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов

Тема 1. Хәзерге татар әдәби теленең фонетик системасы. Сөйләм авазларын өйрәнү аспектлары. Татар теле фонетикасын өйрәнү тарихы Татар теленең авазлар системасы. Сузык авазлар. Дифтонглар. Тартык авазлар. Татар телендә фонетик закончалыклар. Аваз үзгәрешләре. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Авазларның позицион үзгәрешләре.

письменное домашнее задание , примерные вопросы:

1. Укыгыз. Сүзләрдәге тартык авазларның санын күрсәтегез һәм транскрипциясен языгыз. Авазларга характеристика бирегез. күренгән, тәрбияләү, меңьяфрак, сөяү Үрнәк: [к] ? тел арты тартыгы,йомык, саңгырау, яңгырау пары ? [г], авыз авазы 2. Өзектән йомык тартык авазлары булган сүзләрне язып алыгыз һәм бу тартыкларның ясалу урыннарын билгеләгез. Ул, арык җилкәсенә сәнәген салып, ындыр артыннан гына ат абзарларына таба атлады. Бригадирның кереп аерым рәвештә үзенә эшкә әйтмәвенә бераз гына гарьләнде. Йә, ярый, тегендә баргач күрсәтер әле ул куәтне, бригадир үзе дә үкенер әйтмәгәненә, нибуч? Менә тик ипи ашасаң иде. Тик бер генә телем арыш ипие булса иде хәзер. (М.Мәһдиев) 3. Элизия күренеше чагылган сүзләрне табып языгыз. 1. Кыш кошлар артыннан куып җитә алмаганын күрде... Кыш тырышып-тырышып та булдыра алмагач, ачуыннан елап җибәрде. (К.Ушинский) 2. Бу бик борынгыдан килгән гадәт булса кирәк, өмәдә катнашкан өчен, акча алмыйлар, килә алмаган кешегә үпкәләмиләр. (М.Мәһдиев) 3. Кояш нурлары алар артына кереп югалган, бик теләсәләр дә җиргә килеп җитә алмыйлар. (Р.Габдулхакова) 4. Мәкальләрне укыгыз. Тел арты яки кече тел ассимиляциясе күзәтелгән сүзләрне табып языгыз. Соңгы мәкальнең фонетик транскрипциясен языгыз. Наданга фикер әйтеп бактың ни, эт муенына энҗе-мәрҗән тактың ни. Илгә таянган ? Идел кичәр. Иренгән ике эшләр. Акыллы ир шул булыр: бүгенге эшен таңга калдырмас. Башланган эшнең беткәне яхшы. 5. Түбәндәге сүзләрдә күзәтелгән редукциянең төрләрен билгеләгез (тулы/өлешчә). урыны, кылычы, күренеш, борыны, сеңелем, толымы, гомерем, онытылмаслык, халкым, холкым, ишетелсен, укытучы, исеме, өзелеп 6. Бирелгән сүзләрдәге сүз башы һәм сүз ахыры закончалыгының төрләрен языгыз. эскәмия, шкаф, лампа, карават, җирәбә, рәт, цирк, өстәл, шәл, сумала, көрпә, керән, станция, бланкы, рәхмәт бүрәнә, кенәгә, киоскы, отпускы 7. Күпнокталар урынына аваз белдермәгән ъ яисә ь билгесен куеп языгыз. Аш...яулык, вәг...дәләшкән, вәгаз...че, гар...ләнү, гыйл...ми, гыйс...янчы, канәгат..., мәнфәгат..., мөстәкыйл..., об...ект, мәг...рур, мәг...рифәт, мәг...нә, мәг...кул..., мәг...лүм, һәр...яклап, стил..., дик...кат..., дәг...ва, фәкат..., юн...сез, төн...як, ик...дисад, кәгаз..., мик...дар, гам... 8. Сүзләрдәге ү, у, в хәрефләренең кайсы авазларны белдерүен әйтегез. Сүзләрнең транскрипциясен языгыз. уйнау, тәүбә, умарта, күл, вышка, аңламау, ау, яумады, вакыт, экскаватор, үлән, тарлавык, әүвәл, буйсыну, бүлек, бүленеш, вагон 9. Ике авазга билге булып йөри торган хәрефләрне языгыз. 10. Каюм Насыйриның фонетика өлкәсендәге эшчәнлеге турында языгыз.

Тема 2. Сөйләмнең фонетик кисәкләргә бүленеше. Иҗек. Басым. Интонация.

письменное домашнее задание , примерные вопросы:

1. Җөмләләрдәге сүзләрне иҗекләргә бүлеп языгыз. Иҗек калыпларын билгеләгез (ачык / ябык иҗек). Татар теленә хас булмаган иҗек калыпларын билгеләгез. 2. Грамматика дәресе иде. Мин китап-дәфтәрләремне парта өстенә алып куйдым да дәресне тыңларга керештем. Стенага эленгән яңа плакатка күзем төште. 2. Октябрьнең шыксыз тоташ яңгырларыннан соң кинәт кенә аязды, коры җылы көннәр башланды. Күзгә саргылт кояш нурында җылынган яфраклар ботакларыннан берән-сәрән өзеләләр дә, кыштырдашып җиргә төшәләр. 3. Бирелгән иҗек калыпларына туры килә торган җөмләләр уйлап языгыз. СТ-ТСТ ТСТ СТ-ТС. ТСТ-ТС-ТСТ ТСТ-ТС ТСТ-ТСТ. 4. Сүзләрне күчереп языгыз, басымнарын билгеләгез. әлбәттә, татарча, кайдадыр, ярамый, аюдай, тракторчы, телефоннар, урманчылык, ләкин, опера, һәммә, утырыгыз, язгансың, укучымын, килермен, бәхетлесез, килгәнсең, күрелмәгән, йөргәнмен, куйгансың, җырчымын, белгечсең, килдеме, күрдеңме, күрмә, белмәгез, киткәнче, баралар, разведка, телевизор, сөйлиләр, эшләгез 5. Җөмләләрдән басымнарын югалткан сүзләрне (энклитик сүз һәм проклитик сүз) табып языгыз. 6. Бар да арбага карадылар. Анда, яңа тукылган сап-сары чыпта өемнәре өстендә, дүрт яшьлек дисәң, олыларча моңсу карашлы, алты дисәң, бик кечкенә һәм арык гәүдәле малай утыра иде. (Ә.Фәйзи) 2. Исемә төшерсәм ? әле һаман да бөтен бизәге-чәчәге белән, колгадагы сөлгеләре белән күз алдыма килә дә баса. (Х.Сарьян) 7. Түбәндәге сүзләрнең язылыш принципларын аңлатып языгыз. килегез, унбиш, ашлык, сурәт, борынгы, окоп, төзелеш, тозсыз, төнге, урманлы, менгезү, кырлар, сәнгатьле, гомер, озынлык, мәктәп, туганкай, көнбатыш, театр, университет, хәрабә, китабы, сәламәт, һәлак, 8 әр кеше, конференция, ак сакал, аксакал 8. Фигыльләрне инфинитив һәм билгеле киләчәк заман хикәя фигыль формасына куеп дөрес итеп языгыз. җәй, таны, эшлә, бае, ары, киме, елмай, картай, бие, төзе, аңла, яма, тек, умыр, ур, аша, ал, таны, яп, куллан, сөен, кис, оч, йөрт, көт, калдыр, эл, из 9. Түбәндәге алынма сүзләргә күплек сан кушымчасы яки килеш кушымчалары куеп языгыз. рояль, спектакль, февраль, кремль, фестиваль, модель, крепость, повесть, календарь, лагерь, фонарь, якорь, известь, кафетерий, планетарий, мавзолей, лицей, музей, кафе, купе, ателье, печенье, жюри, такси, фотография, армия, экскурсия 10. Бирелгән исемнәрне килеш белән төрләндерегез: спектакль, пароль, нефть.

Тема 3. Графика һәм орфография. Орфоэпия

тестирование , примерные вопросы:

1. Татар телендә тартык фонемаларның саны ? ___________. 2. Артикуляция ягыннан тартык авазлар ясалу __________ һәм ясалу _________ буенча характерланалар. 3. Тартыкларның ясалу урыны үпкәдән килә торган һаваның __________ урынына бәйле була. 4. Ясалу урыны буенча [қ,], [ғ], [ң], [х] тартыклары: а) тел уртасы ә) тел арты б) увуляр 5. Тел арты тартыклары ясалганда, телнең арты: а) хәрәкәтләнми ә) йомшак аңкауга таба хәрәкәт итә, шартлау барлыкка килә б) кече тел белән телнең арткы өлеше бер-берсенә якынаялар 6. Акустик яктан тавыш (тон) һәм шаудан торган авазлар: __________ 7. Тел уртасы [й] тартыгын әйткәндә: а) телнең алгы һәм урта өлеше, беркадәр улакланып, каты аңкауга таба күтәрелә ә) телнең алгы өлеше өскә күтәрелә б) тел очы аскы теш казналарында була, ә телнең урта бер өлеше каты аңкауга таба күтәрелә, ярык барлыкка килә; үпкәдән килә торган һава шул ярыктан өрелеп чыга 8. Тоткарлык хасил итә торган сөйләм органнары килеп йомылалар һәм һава агымы үткәндә шартлап ачылу нәтиҗәсендә __________ тартыклар ясала. 9. Ирен-теш тартыкларын әйткәндә аскы ирен __________ таба хәрәкәт итә. 10. [м] авазы: а) ирен-ирен, өрелмәле, яңгырау, авыз авазы ә) ирен-ирен, ярымйомык, яңгырау, сонор, борын авазы б) ирен-теш, өрелмәле, шаулы, саңгырау, авыз авазы 11. Ирен-ирен тартыкларын әйткәндә аскы һәм өске иреннәр _________ таба хәрәкәт итәләр. 12. [ч] авазы: а) тел уртасы, өрелмәле, яңгырау, авыз авазы ә) тел алды, өрелмәле, шаулы, саңгырау, авыз авазы б) тел алды, йомык, аффрикат, шаулы, саңгырау, авыз авазы 13. Авазның борын куышлыгында ясалуына бәйле __________ авазлары барлыкка килә. 14. [х] авазы: а) кече тел, йомык, шаулы, саңгырау, авыз авазы ә) ирен-ирен, ярымйомык, яңгырау, борын авазы б) кече тел, өрелмәле, шаулы, саңгырау, авыз авазы 15. Сөйләм органнары бер-берсенә якынаялар, ләкин тулысынча йомылмыйлар, һава агымы тар аралыктан өрелеп чыгып _________ тартыклар ясала. 16. Зәңгәр, дала, җәймә сүзләрендә аерып бирелгән авазлар: а) ирен-ирен ә) ирен-теш б) тел алды 17. Йоткылык, өрелмәле, , саңгырау, шаулы, авыз аваз_________ . 18. Кече тел [қ] авазы ишетелгән төркемне билгеләгез: а) кинәт ә) көл б) карга 19. Йомык, тел арты, яңгырау, шаулы, авыз аваз __________ . 20. [д] авазы: а) тел алды, йомык, яңгырау, шаулы, авыз авазы ә) кече тел, ярымйомык, яңгырау, борын авазы б) тел уртасы, өрелмәле, яңгырау, авыз авазы

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Итоговая форма контроля

зачет (в 1 семестре)

Примерные вопросы к зачету:

1. Тел белеменең аерым тармагы буларак фонетика. Башка тел фәннәре арасындагы урыны, өйрәнү объекты.
2. Татар теле фонетикасын өйрәнүнең кыскача тарихы һәм хәзерге көндә өйрәнүнең торышы.
3. Фонетика фәненең методлары. Татар фонетикасында эксперименталь методлар куллану.
4. Аваз һәм фонема. Телдә фонемаларны аерып чыгару принциплары. Фонема вариантлары, әлеге мәсьәләдә татар тел белемендә карашлар
5. Сузык һәм тартык фонемалар, алар арасындагы акустик һәм артикуляцион аермалар, ясалыш үзенчәлекләре.
6. Сузык фонемалар. Сузык фонемаларның саны, составы турында татар тел белемендәге карашлар. Сузыкларны төркемләү принциплары.
7. Татар телендә тартык фонемалар саны һәм составы. Бу мәсьәләдә төрле карашлар. Тартыкларны төркемләү принциплары.
8. Ясалу урыны буенча тартык авазларны төркемләү.
9. Татар телендә фарингаль һәм ларингаль тартыклар. Татар әдәби телендә һәм диалектларда хәмзә авазының кулланылышы һәм язуда бирелеше.
10. Резонатор урынына карап тартыкларны төркемләү.
11. Ясалыш ысулына карап тартыкларны төркемләү.
12. Тавыш һәм шауның катнашуына карап тартыкларны төркемләү.
13. Татар теле фонемаларының телдә кулланылу ешлыклары. Фонемаларның янәшәлек күрсәткечләре.
14. Фонетик транскрипция. Транслитерация.
15. Татар телендә дифтонглар, аларның төрләре. Трифтонглар.
16. Төшерелмә дифтонглар, мисаллар китерергә.
17. Күтәрелмә дифтонглар. Мисаллар китерергә.
18. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Сингармонизм законы, аның төрләре.
19. Сингармоник парлар. Аларның ике төре.
20. Сингармоник парларга мисаллар китерергә.
21. Авазларның комбинатор үзгәрешләре. Аккомодация күренеше (тартыкларның сузыкларга тәэсире).
22. Аккомодация күренешенең бер төре буларак сузыкларның тартыкларга тәэсире. Авазлар чиратлашу.
23. Аккомодация күренешенә мисаллар китерегез.
24. Тартыкларның комбинатор үзгәрешләре. Ассимиляция һәм диссимиляция күренеше. Аның төрләре.
25. Диалектлардан диссимиляция күренешенә мисаллар китерегез.
26. Акустик ассимиляциягә мисаллар китерегез.
27. Сузык авазлар өлкәсендәге позицион үзгәрешләр (редукция, протеза, эпентеза).
28. Тартык авазлар өлкәсендәге позицион закончалыклар (сүз башы, сүз ахыры закончалыгы).
29. Тартыкларның яңгыраулыкта-саңгыраулыкта охшашланулары. Мисаллар китерергә.
30. Ясалу урыны буенча тартыклар охшашлануга мисаллар китерегез.
31. Татар телендә элизия күренеше.
32. Татар орфоэпиясе, аның бүгенге көндә әһәмияте. Татар орфоэпиясенең кыен очраклары.
33. Татар телендә сузыклар орфоэпиясе.
34. Татар телендә тартыклар орфоэпиясе.

35. Хәзерге вакытта татар орфоэпиясен бозып сөйләү очраклары, аның сәбәпләре.
36. Сингармонизм күренешенә бәйле орфографик һәм орфоэпик кагыйдәләр.
37. Орфографиянең предметы, бурычлары һәм әһәмияте. Гарәп, латин, кириллица алфавитларына нигезләнгән орфографияләр, аларның аермалы яклары.
38. Хәзерге татар орфографиясе һәм аның төп принциплары.
39. Морфологик принцип буенча языла торган сүзләргә мисаллар китерегез.
40. Алгы рәт сузыклары чолганышында увуляр к, г авазларының язуда бирелешен аңлатырга.
41. Хәзерге татар язуында ъ һәм ь билгеләре нинди вазыйфа үти?
42. Берничә авазга билге булып йөрүче хәрефләр.
43. Татар телендә әйтелеш белән язылыш арасында зур аерма булган очраклар.
44. Татар язуы тарихы. Хәреф һәм алфавит реформалары.
45. Татар язуында гарәп графикасы. Имла төзәтү.
46. Хәзерге татар графикасы. Аның телдәге авазларны чагылдыру үзенчәлекләре.
47. Сүзләрне кушып, сызыкча аша, аерып язу. Сүз кисәкләрен юлдан-юлга күчерү.
48. Татар теленең просодикасы, аның компонентлары.
49. Татар сөйләменең интонациясе: аның состав өлешләре, әһәмияте, роле.
50. Интонациянең бер элементы буларак татар тел белемендә басым. Аның төрләре.
51. Сүз басымы: аның фонетик табигате, урыны, мәгънәви роле. Татар телендә сүз басымының урыны.
52. Татар телендә сүз басымы мәсьәләсе.
53. Логик басым. Аның фонологик роле. Эмфатик басым.
54. Татар теленең иҗек төзелеше. Татар һәм төрки телләрдә иҗек калыплары.
55. Г.Алпаровның татар теле фонетикасы өлкәсендәге эшчәнлеге.
56. Л. Җәләйнең татар фонетикасын өйрәнүгә багышланган хезмәтләре.
57. Каюм Насыйриның татар фонетикасы өлкәсендәге эшчәнлеге.
58. XX гасырның икенче яртысында татар фонетикасының үсеше.
59. Татар телендә морфонема.
60. Татар телендә сүз мелодикасы.

7.1. Основная литература:

Татар грамматикасы: өч томда / проект җит. М.З. Зәкиев; ред. Ф.М. Хисамова. - Тулыландырылган 2 нче басма. - Казан: ТӘһСИ, 2015. - Т. I. - 512 б. (40 экз)

Хәзерге татар әдәби теле фонетикасы [Текст: электронный ресурс]: лекцияләр конспекты / Г. К. Хадиева; Казан федер. ун-ты, Татар филологиясе һәм мәдәниятара бәгланышлар институты, Татар теле һәм аны укыту методикасы каф. Электронные данные: (1 файл: 0,94 Мб). (Казань: Казанский федеральный университет, 2014) . Загл. с экрана. Вых. дан. ориг. печ. изд.: Казань, 2013 // http://libweb.kpfu.ru/ebooks/10-IFMK/10_163_A5kl-000724.pdf

Һадиева Г.К. Хәзерге татар әдәби теле фонетикасы: уку-укыту кулланмасы. - Казан: Казан ун-ты, 2012 . - 123 б. (51 экз.)

Абдуллина Р.С. Хәзерге татар теленең орфографиясе хәм орфоэпиясе: югары һәм урта махсус уку йортлары студентлары өчен уку әсбабы. - Казан: Мәгариф, 2009 . - 238. (73 экз)

Правила русской орфографии и пунктуации. - М.: РИОР, 2019. - 96 с. - Режим доступа: http://znanium.com/catalog/product/1015073

7.2. Дополнительная литература:

Абдуллина Р.С. Сөйләм культурасы. - Казан : Татарстан китап нәшрияты, 2012 . - 526 б. (19 экз.)

Юсупов Р.А. Тәрҗемә һәм дөрес сөйләм мәсьәләләре. - Казан : Татарстан китап нәшрияты, 2014 . - 286 б. (4 экз.)

Харисова Ч.М. Татарский язык: справочник. - Казань: Татарское книжное изд-во, 2014. - 190 с. (38 экз.)

Татар теленнән тестлар: фонетика / төз. Г.К. Һадиева - Казан: Казан ун-ты, 2012 . - 35 б. (30 экз.)

Константинова Л. А. Нормы русского литературного языка: Учебное пособие по культуре речи / Л.А. Константинова, Л.В. Ефремова, Н.Н. Захарова; Под ред. Л.А. Константиновой - М.: Флинта: Наука, 2010. - 168 с. //http://znanium.com/bookread.php?book=217298

7.3. Интернет-ресурсы:

Казанский федеральный университет - http://www.kpfu.ru/main_page

Матбугат ru - www.matbygat.ru

Научная библиотека им. Н. И. Лобачевского Казанского федерального университета - http://www.kpfu.ru/portal/docs/F451166139/Library.jpg

Универсальная энциклопедия - www.wikipedia.ru

Электронные словари - www.slovari.ru

8. Материально-техническое обеспечение дисциплины(модуля)

Освоение дисциплины "Современный татарский язык: Фонетика, орфоэпия" предполагает использование следующего материально-технического обеспечения:

Компьютерный класс, представляющий собой рабочее место преподавателя и не менее 15 рабочих мест студентов, включающих компьютерный стол, стул, персональный компьютер, лицензионное программное обеспечение. Каждый компьютер имеет широкополосный доступ в сеть Интернет. Все компьютеры подключены к корпоративной компьютерной сети КФУ и находятся в едином домене.

Учебно-методическая литература для данной дисциплины имеется в наличии в электронно-библиотечной системе " БиблиоРоссика", доступ к которой предоставлен студентам. В ЭБС " БиблиоРоссика " представлены коллекции актуальной научной и учебной литературы по гуманитарным наукам, включающие в себя публикации ведущих российских издательств гуманитарной литературы, издания на английском языке ведущих американских и европейских издательств, а также редкие и малотиражные издания российских региональных вузов. ЭБС "БиблиоРоссика" обеспечивает широкий законный доступ к необходимым для образовательного процесса изданиям с использованием инновационных технологий и соответствует всем требованиям федеральных государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (ФГОС ВПО) нового поколения.

Учебно-методическая литература для данной дисциплины имеется в наличии в электронно-библиотечной системе "ZNANIUM.COM", доступ к которой предоставлен студентам. ЭБС "ZNANIUM.COM" содержит произведения крупнейших российских учёных, руководителей государственных органов, преподавателей ведущих вузов страны, высококвалифицированных специалистов в различных сферах бизнеса. Фонд библиотеки сформирован с учетом всех изменений образовательных стандартов и включает учебники, учебные пособия, УМК, монографии, авторефераты, диссертации, энциклопедии, словари и справочники, законодательно-нормативные документы, специальные периодические издания и издания, выпускаемые издательствами вузов. В настоящее время ЭБС ZNANIUM.COM соответствует всем требованиям федеральных государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (ФГОС ВПО) нового поколения.

Учебно-методическая литература для данной дисциплины имеется в наличии в электронно-библиотечной системе Издательства "Лань" , доступ к которой предоставлен студентам. ЭБС Издательства "Лань" включает в себя электронные версии книг издательства "Лань" и других ведущих издательств учебной литературы, а также электронные версии периодических изданий по естественным, техническим и гуманитарным наукам. ЭБС Издательства "Лань" обеспечивает доступ к научной, учебной литературе и научным периодическим изданиям по максимальному количеству профильных направлений с соблюдением всех авторских и смежных прав.

Компьютерный класс, мультимедийный компьютер, доступ к сети Интернет, мультимедиа проектор.

Программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВПО и учебным планом по направлению 44.03.01 "Педагогическое образование" и профилю подготовки Родной (татарский) язык и литература .

Автор(ы):
Хадиева Г.К. ____________________
"__" _________ 201 __ г.

Рецензент(ы):
Галиуллина Г.Р. ____________________
"__" _________ 201 __ г.